

VERSLAG PINKSTEREXCURSIE 1984

TERTIAIR EN KWARTAIR IN DE OMGEVING VAN DÜSSELDORF

Aanwezig waren fam. Burger, M. Cadée, W. Groeneveld, fam. Janse, fam. de Keyser, fam. Michiels, L. Vaessen en j. Vergoossen.

Op zaterdagochtend 9 juni werden alle deelnemers hartelijk met koffie ontvangen door Joseph Boscheinen in het Löbbecke Museum, dat gehuisvest is in 'n oude bunker met drie meter dikke muren. Na 'n korte bespreking van het programma vertrokken we achter de bus van Joseph (Liebe entwaffent, entwaffnet euch) in file naar de oevers van de Rijn om er in de Miocene cementkwartsieten wortelresten, palm- en loofbladeren te verzamelen. Maar het water stond zo hoog dat de kwartsieten onbereikbaar waren. Wel kon er een aangespoeld biervat worden gejut, waarvoor Joseph nog 50 D Mark hoopt te incasseren. Vervolgens reden we richting Ratingen Schwarzbach waar bij de aanleg van een weg strandafzettingen uit het onderste Bovenoligoceen waren blootgelegd. Bij aankomst bleken deze voorgoed onder het asfalt verdwenen, en ook in de bermen was niets meer terug te vinden. Zegge en schrijve één amateur bezit van dit materiaal een fors monster. Hij is inmiddels geologiestudent geworden en hoopt over 2 à 3 jaar af te studeren op z'n unieke collectie. Tot dan zal men moeten wachten op 'n beschrijving. Naast de weg bevindt zich 'n ontsluiting waar 'n mengelmoesje werd aangetroffen van verweerde Grafenberger Sande, Hauptterrasse (met flinke lydieten, kwarts en grauwacke) en löss, die hier aan de windzijde slechts 'n dun dek moet hebben gevormd. Ik slenterde achter een W.T.K.G.er aan uit wiens mond ik de volgende uitspraak optekende: "Hebben, hebben, hebben, is het doel waarnaar we streven, we willen compleet zijn". Jammergenoeg viel er op deze plek niets te hebben, evenmin trouwens op de volgende: 'n ontsluiting in de Rupelklei bij Ratingen Breitscheid. Toen deze put nog in gebruik was kon hier Rupelklei, die direkt op Bovencarboon lag worden bewonderd. De klei was aan de basis erg zandig, met veel omgewerkt carboon erin en had een kustnabij karakter. Er zijn veel haaiantanden uit tevoorschijn gekomen (die door M. van den Bosch bewerkt zijn), gepyritiseerde mollusken en meer naar 't midden toe resten van 'n zeekoe ('n schedel en 'n schouderblad). Tegenwoordig valt er niets meer waar te nemen, behalve 'n uitgestrekte watervlakte.

In de onmiddellijke nabijheid exploiteert de Tongrube Nelskamp de Rupelklei, die hier fossielarm is. Er werden enige Dentalium- en Nucularesten aangetroffen en 'n fragment van 'n fikse otoliet. Ons bezoek aan de groeve werd bepaald niet op prijs gesteld. Mineralenverzamelaars hadden onlangs, op jacht naar gipskristallen de Autobahn naar Essen ondergraven. Er hadden zich verzakkingen en instortingen voorgedaan, waarvoor de eigenaar moest opdraaien. Dit is één van die typische Wild West activiteiten waaraan hartstochtelijke, doch geheel verblinde verzamelaars zich overgeven. De groeve wordt volgestort met giftig afval. In het gedeelte waar het gif in het water op de klei is doorgesijpeld heeft de plantengroei en al het andere leven volledig het loodje gelegd, 'n troosteloze aanblik die tot nadenken stemt. In Kettwig am Esel werd 'n Geschiebe Grube bezocht waar voornamelijk Ondercarbonisch gesteente voorkomt (dat door de Roer uit het Sauerland is aangevoerd), vermengd met kristallijn baltisch gesteente. Er werden o.a. rapakivi, rode Oostzeeporfier en glimmergraniet uit Angermanland herkend. Smeltwaterijs werd als verklaring voor deze noordelijke componeneten gegeven. Het laatste excursiepunt die dag was de Formsandgrube Liethen in Rating-Homberg Süd, waar zand uit het allerjongste Bovenoligoceen wordt ontgonnen. Het zand is bedekt door 'n Pliocene (?) grindlaag, die aan de basis verkit

is tot een conglomeraat door mangaanijzerverbindingen. Mangaan en ijzer zorgen ook voor de verharding van het zand tot zandsteen en de opvallende geel- en roodbruine kleuren. Het zand is deels kleiig en bevat grijswitte horizons met verschijnselen van bioturbatie en loadcasting. De zandsteen leverde de volgende fossielen op: Nuculana, Yoldia, Laevicardium, Dentalium, en Teredo. De recente slakkenpopulatie in 'n poel werd krachtig uitgedund (en deels afgevoerd naar Joseph's aquarium in het museum om aldaar het bestaan als onbezoldigd medewerker voort te zetten).

Zondag 10 juni

Als eenzame noorderling word ik heen en weer geslingerd tussen het zwoele, liederlijke Vlaams en het rauwe uien jargon van de Hollanders. Beiden zijn niet te begrijpen. Gelukkig versta ik Duits.

Voor de lezers die niet geheel op de hoogte zijn van de stratigrafische indeling van het gebied rond Düsseldorf is een overzicht heel aangenaam:

		Niederterrasse (Saale-Weichsel)
Kwartair:	Rivierterrassen	Mittelterrasse (Elster-Saale)
		Hauptterrasse (Elster)
	Löss	
Tertiair:	Rivierterrassen (Pliocene)	
	Cementkwartsieten (Mioceen)	
	Grafenberger Sande (Oligoceen: Chattien)	
	Septariënklei (Oligoceen: Rupelien)	

Om te beginnen deden we vandaag in Düsseldorf Grafenberg een groevencomplex aan in de Weichselien Löss. Het pakket is 12-15 meter dik en bevat naast landslakken zoogdierresten (rendier en paard). Bij de vorige W.T.K.G. excursie in 1971 werd één enkele Pisidium in de Löss gevonden, wat evenals de kleine kiezelsteentjes wijst op de invloed van water. Aan de basis van de Löss bevindt zich vermoedelijk de Mittelterrasse (rijk aan botten). In dit natuurreservaat ligt 'n wildpark, waar wij - volgens Anton - op familiebezoek gingen bij de wilde zwijnen (met kleintjes). Verder genoten we van de edelherten, de eekhoorns en de zon. De teruggekeerde ijsvogels nestelen in 'n aantal (ontoegankelijke) leemwanden.

De Gerresheimer Sandberg stond als volgende op 't programma. Deze bestaat grotendeels uit ontkalkte peperkoekkleurige Grafenberger Sande. In de limonietbanken vonden we: Pecten, Astarte pygmaea, Pitar, Pinna, Calista, Turritella en "Teredo droefheid" (Vaessen, 1984). De Lössafzettingen bevinden zich aan de oostzijde omdat de wind in het Weichselien uit het noordwesten woei. Vanaf de top (gevormd door Hauptterrasse) was het uitzicht over Düsseldorf fraai.

De Formsandgrube Singraaf is opgebouwd uit Hauptterrasse met verspreide cementkwartsieten. Deze blokken zijn uitgegraven omdat men gezocht heeft naar artefacten, nadat in het verleden vondsten van twee Neandertaler werktuigen en 'n onderkaak met kiezen van de wolharige neushoorn zouden kunnen wijzen in de richting van 'n jachtkampement. De blokken kunnen mogelijk gebruikt zijn bij het vervaardigen van artefacten. Het speurwerk heeft niets opgeleverd. Onder de Hauptterrasse liggen de Grafenberger Sande. 'n Naburige Löss ontsluiting werd bemonsterd want de Löss bevat hier Succinea antiqua, zij het sporadisch.

Het warme weer deed de excursieleider besluiten de zogenaamde Ola-schichten uit de Holocene ijstijd te bezoeken en onder het luidruchtig likken aan schepijs daalden we af in het Neandertal, dwars door de Devonische rif en wellenkalk. Er was enig klauterwerk nodig om in het schamele restant kliffen de laatst overgebleven grot te bereiken nabij de kalkafgraving Mannesmann langs de weg naar Mettmann. Deze grot is geheel opgevuld; afgraving en bo-

ringen hebben de bodem niet kunnen bereiken. Door de grot heeft water gestroomd dat vervolgens de diepte in klaterde, 'n heuse waterval. Men had gehoopt archeologische vondsten te doen maar behalve muizentandjes kwam er niets te voorschijn. Om financiële redenen moest het onderzoek gestaakt worden. In het Neandertalmuseum konden de ultramoderne kunstobjecten (waaronder 100 blauwe vuilnisvaten vol water) geen genade vinden in de ogen van de meeste deelnemers. Wel het in driedelig pak gestoken beeld van de Neandertaler: "precies een hedendaags zakenman" luidde het commentaar. Na 'n kilometerslange wandeling op zoek naar het "oerrund" werd de dag afgesloten met welverdiende verfrissingen.

Maandag 11 juni.

Enige en laatste plaats van bestemming was Rumeln waar we verwoed konden verzamelen in niet ontkalkte Gravenberger Sande uit het Chattien A. Het materiaal, dat ruim 200 molluskensoorten bevat, is prima geconserveerd en uit de ondergrond aan de oppervlakte gebracht bij de aanleg van de schacht van de inmiddels gesloopte kolenmijn. Het lijkt aan te bevelen eerst een handboring te zetten alvorens de zoden te verwijderen. Victor trof het rijkste plekje, hetgeen door de anderen verdienstelijk werd uitgebuit. En zo konden we met een schat aan gruis tevreden naar huis.

Lof en dank aan de organisatoren van deze leerzame, genoeglijke, ontspannen en naar W.T.K.G. maatstaven uiterst comfortabele excursie.

Literatuur.

M. van den Bosch, 1971, Elasmobranchii uit het Rupelien van Lintorf bij Düsseldorf (Westduitsland) - Mededelingen W.T.K.G. vol. 8, no 2: 46 - 61.

Joseph Boscheinen, 1971, Quartär und Tertiär in der umgebung von Düsseldorf. Mededelingen W.T.K.G. vol 8, no 1: 4 - 12

J. V.
